

## Vai trò của Số hóa tài liệu trong đổi mới phương pháp giảng dạy và học tập tại Việt Nam

*Tác giả: Phạm Quốc Hưng*

*Bộ phận Số hóa tài liệu - Phòng Tổng hợp, TTHL - ĐHTN*

Để xây dựng một nền móng vững chắc cho sự phát triển của nền kinh tế tri thức và xã hội tri thức trong thế kỷ 21, giải pháp có ý nghĩa quyết định là phải tăng cường đầu tư cho nguồn vốn con người bằng những cải cách và đổi mới sâu sắc nâng cao chất lượng của sự nghiệp giáo dục trong toàn xã hội, đáp ứng những yêu cầu của nền kinh tế và xã hội mới trong tương lai. Một nền giáo dục cho mọi người, cho toàn xã hội, được đổi mới và hiện đại hóa cả về phương thức tổ chức và nội dung giáo dục, kết hợp hài hoà những thành tựu khoa học hiện đại với những tinh hoa của văn hóa truyền thống... sẽ là một bảo đảm chắc chắn cho chúng ta tìm được một con đường thích hợp, có hiệu quả và có những bản sắc riêng để phát triển, hội nhập với xu hướng chung của thế giới.

Trong những năm gần đây, vấn đề đổi mới phương pháp dạy học ở nước ta đã được Đảng, Nhà nước cũng như các cấp quản lý giáo dục rất quan tâm. Chiến lược phát triển Giáo dục 2001 - 2010 đã đề ra phương hướng: Cùng hòa nhịp vào xu hướng đổi mới phương pháp dạy học đang diễn ra sôi nổi khắp nơi trên thế giới, việc đổi mới phương pháp dạy học ở nước ta cần được xúc tiến mạnh mẽ hơn nữa trên cơ sở những quan điểm đầy đủ và thống nhất về đổi mới phương pháp dạy và học cũng như những giải pháp phù hợp, khả thi.

Như vậy, những định hướng lớn cho tương lai phát triển của ngành giáo dục đã nhấn mạnh đến đổi mới phương pháp giảng dạy và học tập. Vậy thì lối dạy và học mới như thế nào? Lối dạy mới tập trung vào việc làm sao cho học trò hoạt động tư duy càng nhiều càng tốt, Thầy chỉ là người tổ chức, trọng tài cho các nhóm làm việc, học sinh tranh luận chất vấn nhau nếu có điểm tranh cãi chưa ngã ngũ thì thầy giáo sẽ là người giúp học sinh giải quyết. Đó là kiểu dạy lấy người dạy làm trung tâm, kiểu học lấy việc tự học có hướng dẫn làm chính.

Thư viện là nơi cung cấp thông tin, tạo điều kiện cho người đọc phát triển toàn diện, đặc biệt là tư duy sáng tạo, góp phần giúp nhà trường hoàn thành sự nghiệp đào tạo nguồn nhân lực, bồi dưỡng nhân tài cho đất nước. Để thư viện trường học thật sự là nơi đảm bảo chất lượng và hiệu quả giáo dục, đòi hỏi phải tăng cường vốn tài liệu, đảm bảo về nội dung, bao gồm đầy đủ về sách giáo khoa, giáo trình sách tham khảo chuyên ngành phù hợp với ngành nghề đào tạo của nhà trường. Bên cạnh đó các nguồn thông tin được bổ sung từ các bài báo cáo khoa học, các báo cáo ngoại khóa theo chuyên đề... vốn tài liệu phải đa dạng về thể loại: ngoài các loại tài liệu sách, báo, tạp chí truyền thống, cần thu thập đầy đủ các sản phẩm thông tin ở bất kỳ nơi nào và dưới bất cứ dạng nào. Đặc biệt là chất lượng tài liệu phải đảm bảo phù hợp, đáp ứng được yêu cầu sử dụng của người dùng tin.

Nhu cầu của người dùng tin về sản phẩm và dịch vụ thông tin ngày một tăng theo chiều hướng phát triển của nguồn lực thông tin. Vì thế bên cạnh sản phẩm thông tin truyền thống như: hệ thống mục lục, các bản thư mục... thư viện phải cần phải có kế hoạch xây dựng các sản phẩm thông tin như: cơ sở dữ liệu, ấn phẩm tóm tắt, tổng quan cũng như dịch vụ thông tin mới như: phục vụ theo chế độ hỏi đáp, theo chế độ chọn lọc hội thảo khoa học, nói chuyện chuyên đề, dịch vụ tra cứu thông tin qua mạng... Các sản phẩm và dịch vụ này sẽ giúp người dùng tin tìm và chọn lọc thông tin phù hợp với nhu cầu của mình một cách dễ dàng, thuận tiện và nhanh chóng.

Hiện nay, mọi thứ đều được số hóa. Khi sách bắt đầu được số hóa, một câu hỏi được đặt ra: "Liệu chúng ta nên chấm dứt việc xuất bản sách in và thay vào đó là số hóa sách để đọc trên máy?". Các nhà nghiên cứu cho rằng vào thời điểm hiện nay, nên duy trì cả hai cách trên. Thật vậy, dù có rất nhiều người hài lòng với việc đọc sách ở dạng PDF trên trang web, mỗi năm, số lượng sách in được xuất bản vẫn ngày một tăng. Tuy nhiên, tiện ích của sách điện tử là điều không thể phủ nhận. Ngoài việc có thể đọc và lưu trữ tài liệu trên máy, số hóa sách mang lại nhiều lợi ích rất lớn.

Trong thư viện truyền thống, mỗi quyển sách là một bản hoàn chỉnh và độc lập; giờ đây, tất cả tài liệu sẽ được liên kết với nhau trong thư viện số. Bên cạnh việc dùng "link" (đường dẫn liên kết) để liên kết câu, từ hoặc các quyển sách với nhau, người đọc có thể sử dụng "tag" (gắn thẻ) để chú thích chung cho tất cả mọi người về một dữ liệu, tranh ảnh hay bài hát nào đó nhằm thuận tiện cho việc tìm kiếm khi cần. Ví dụ, chúng ta chỉ cần nhấp chuột vào "link" về các chủ đề liên quan hoặc chú thích ở cuối trang để tìm kiếm những điều cần biết thêm. Chính việc số hóa sách đã cho phép thực hiện điều này mà sách truyền thống không bao giờ đạt được. Sách được số hóa đồng nghĩa với việc nó có thể được chia nhỏ thành từng trang, từng đoạn nhỏ, sau đó được sắp xếp lại tạo thành một quyển sách mới hoặc chứa trong một "giá sách ảo" – nơi tập hợp những đoạn văn ngắn hoặc cả nội dung của một quyển sách hoàn chỉnh.

Hiện nay trên thế giới, xu thế phát triển Thư viện số đã trở thành một phần chủ đạo trong toàn cảnh hoạt

động thông tin thư viện. Thư viện số là một thư viện hiện đại mà đáp ứng mọi nhu cầu thông tin của người sử dụng một cách dễ dàng và nhanh chóng. Vì thế trong thời đại bùng nổ thông tin ngày nay, khi nói đến thư viện người ta không nói đến một thư viện đơn độc mà nói đến một hệ thống thư viện hay là mạng lưới thư viện - Những thư viện cùng ngành, cùng chức năng, hay trong cùng một vùng địa lý liên kết với nhau. Theo định nghĩa của TS. Ian Witten: *"Thư viện số là tập hợp những bộ sưu tập thông tin của các đối tượng số hoặc đã được số hóa có tổ chức và tập trung. Tập trung theo đề tài hay chủ đề và có tổ chức để thông tin dễ truy cập và lưu trữ theo những tiêu chuẩn chuyên biệt."*

So sánh thư viện số và thư viện truyền thống, Gary Cleveland chỉ ra rằng, thư viện số là hình thức số hóa của thư viện truyền thống bao gồm cả tài liệu số hóa và tài liệu truyền thống cũng như tài liệu ở dạng truyền thông đa phương tiện. Vì thế kho tài liệu của thư viện số bao gồm tất cả các loại tài liệu điện tử và các loại ấn phẩm. Bộ sưu tập số tạo ra một môi trường và cơ hội bình đẳng rộng mở cho tất cả mọi người đều có cơ hội sử dụng nguồn tài liệu học tập bởi các tài liệu số của thư viện số tồn tại ngoài những giới hạn về vật lý và quản lý của một thư viện truyền thống.

Thư viện số, với việc xây dựng những Bộ sưu tập số (số hóa nguồn tài nguyên) là cốt lõi, đóng một vai trò quan trọng trong đào tạo, nhất là trong quá trình đổi mới phương pháp giảng dạy và học tập tại Việt Nam. Thư viện số xây dựng và bảo quản các tài liệu số hóa, cung cấp tài liệu, công cụ và những dịch vụ để tạo nên hình thức học tập dựa trên các nguồn tài nguyên dành cho cộng đồng người có nhu cầu sử dụng nguồn tài nguyên thông tin. Trong môi trường đào tạo, người làm công tác thư viện, học viên và người tham gia giảng dạy tương tác qua lại trên mạng diện rộng toàn cầu để chia sẻ tài liệu số hóa và xuất bản những sản phẩm tri thức nhằm mở rộng vốn kiến thức của nhân loại. Thư viện số phục vụ như những công cụ thông minh để cung cấp phương thức xây dựng kiến thức, hỗ trợ quá trình học tập, nghiên cứu và chuyển giao những sản phẩm tri thức vượt qua sự giới hạn của không gian và thời gian không chỉ cho học viên mà còn cho cả cộng đồng người dùng nói chung.

Trong môi trường đào tạo, nhất là trong quá trình đổi mới phương pháp giảng dạy và học tập tại Việt Nam, giảng viên và học viên phải truy cập được những tài liệu và nguồn tài nguyên thông tin cần thiết và chia sẻ chúng "mọi lúc, mọi nơi". Chính vì vậy, thư viện số được hình thành, xây dựng và phát triển; với chức năng chủ yếu là đáp ứng những yêu cầu thông tin và nhu cầu sử dụng thông tin của mọi đối tượng, từ các trường học, lớp học, văn phòng, phòng thí nghiệm, nhà riêng và các nơi cung cấp dịch vụ thông tin công cộng...

Các trường đại học của Việt Nam đang trải qua rất nhiều thay đổi nhằm đáp ứng với những chuyển giao của xã hội, chính trị, kinh tế và quốc tế. Cấu trúc cơ bản của các trường đại học như các khóa học, sách vở và bài khóa đang được xem xét lại và không còn nằm trong ranh giới độc quyền của văn hóa in ấn nữa. Sự phát triển của công nghệ thông tin và các tài nguyên số đã tác động mạnh mẽ đến môi trường học tập.

Xây dựng nguồn tài nguyên số chính là một xu thế tất yếu vì mục đích sao lưu, bảo quản tài liệu, mở rộng đối tượng phục vụ và chia sẻ tài nguyên, tận dụng tối đa và có hiệu quả hệ thống cơ sở vật chất và trang thiết bị hiện đại. *Số hoá nguồn tài liệu - đây là công đoạn đòi hỏi đầu tư nhiều công sức, kinh phí nhưng lại là khâu dễ dàng thực hiện nhất. Bởi vì hiện nay công nghệ số hóa tài liệu đã tiến bộ rất nhiều. Nếu như trước đây, khi ta muốn số hóa một cuốn sách khoảng 2000 trang thì phải mất hàng mấy ngày để quét từng trang sách. Nhưng hiện nay cũng với cuốn sách đó chỉ mất vài giờ đồng hồ là cho ra một sản phẩm tài liệu số đảm bảo chất lượng tốt, sắc nét, hình ảnh đẹp, giống 100% bản gốc và đặc biệt còn cho phép tự động tạo các siêu dữ liệu mô tả và siêu dữ liệu cấu trúc của tài liệu ở định dạng XML. Hiện nay ở Việt nam đã có các thiết bị số hóa tài liệu của công nghệ KIRTAS APT 1200, công nghệ này cùng với thiết bị BookScan APT 1200 có thể giúp các thư viện có thể số hóa nguồn tài liệu với số lượng lớn, giá cả hợp lý và đảm bảo chất lượng, thiết bị nhận dạng quang học OCR. Đặc biệt là công nghệ KIRTAS APT 1200 có một phần mềm biên tập BookScan Editor cho phép tự động biên tập, tạo siêu dữ liệu theo yêu cầu; BookScan APT 1200 không làm hư hỏng tài liệu gốc do không phải tháo gáy tài liệu đối với tài liệu có độ dày trang khi thực hiện Scan.*

Sự phát triển mạnh mẽ của khoa học và công nghệ cùng với xu thế hội nhập là những đòi hỏi và thách thức cho ngành Thông tin – Thư viện nói chung và cho thư viện đại học nói riêng cần phải có những đổi mới hoạt động, bắt kịp những tiến bộ của thời đại phục vụ đắc lực cho sự nghiệp CNH, HĐH đất nước cũng như những đổi mới chiến lược về phương pháp giáo dục, dạy và học tại Việt nam. Chúng tôi thiết nghĩ giải pháp xây dựng các Bộ sưu tập tài liệu số tại các thư viện đại học là một việc làm cần thiết, một động thái tích cực để đổi mới phương pháp

*phục vụ nhằm góp phần nâng cao chất lượng đào tạo và nghiên cứu trong trường đại học. Để làm được điều này, ngoài những nỗ lực của cán bộ thư viện tại các thư viện đại học, cũng cần phải có sự quan tâm chỉ đạo và có định hướng từ các cấp lãnh đạo của nhà trường, của Bộ GD & ĐT, Bộ Văn hoá & Thông tin và các ngành liên quan.*

(Nguồn: <http://thuvientre.uni.cc>)